

RODIČIA S POSTIHNUTÍM A ICH NEPOSTIHNUTÉ DETI - PROBLÉM ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY?

doc. PaedDr. Darina Tarcsiová, PhD.

Katedra špeciálnej pedagogiky, Račianska 59, 813 34 Bratislava

Kľúčová slova

Rodina, deti, rodičia s postihnutím, nepostihnuté deti.

Špeciálna pedagogika, ako je všeobecne známe a publikované v našich aj zahraničných literárnych zdrojoch prechádza za posledných 30-40 rokov zásadnými zmenami, ktoré sa jednoznačne prejavujú aj v zmenách paradigiem (bližšie pozri napr. Jesenský, 2000, Vašek, 2003). Do špeciálnej pedagogiky prenikli nové oblasti, ktorým sa venuje pozornosť v teórii, ale aj v praxi (špeciálno-pedagogické poradenstvo, raný vek, prechod zo školy do zamestnania, špeciálno-pedagogická andragogika a gerontopedagogika). Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že celá starostlivosť je venovaná osobe s postihnutím a rodine, v ktorej táto osoba žije (napr. Tarcsiová, 2005, Groma, 2008). Zdá sa nám, že jedna skupina osôb, ktorá má veľmi blízko k tejto problematike je ešte stále do určitej miery opomínaná, aj keď, ako hovorí názov nášho príspevku, kladieme si otázku, či skutočne, má byť táto problematika súčasťou špeciálnej pedagogiky. V tomto príspevku nemáme v úmysle riešiť medicínske aspekty (schopnosť reprodukcie, dedičnosť, zdravotné riziká na strane rodičov – primárne matky), niektoré filozofické, etické a právne otázky, pretože vychádzame zo základného práva aj osôb s postihnutím, na uzatvorenie manželstva, na založenie si rodiny a je zrejmé, že táto oblasť sa nebude týkať celej populácie postihnutých, ale len jej časti. V tomto príspevku sa chceme zamyslieť nad touto problematikou, možno práve preto, že v našej (slovenskej) literatúre sa s týmto fenoménom stretávame len veľmi zriedkavo (Tarcsiová, 2003) a aj odpoveď na vyššie položenú otázku vôbec nie je jednoduchá.

Osoby s postihnutím sa vzdelávajú, pripravujú na povolanie, zamestnávajú, resp. nezamestnávajú, majú priateľské, milenecké vzťahy uzatvárajú manželstva. Neexistujú údaje o tom, koľko osôb s rozličným druhom zdravotného postihnutia vstupuje do manželstva, a koľko z nich má aj deti a už

vôbec nie koľko z nich má deti s postihnutím a koľko detí bez postihnutia. V tomto príspevku použijeme údaj z USA, kde je viac ako 8 miliónov rodín, v ktorých aspoň jeden z rodičov je rodič s postihnutím a údaj z Veľkej Británie, kde 1,1 milióna rodín s nezaopatrenými deťmi má minimálne jedného rodiča s postihnutím. Tieto údaje nič nehovoria o tom, či v týchto rodinách sú deti s postihnutím, alebo bez postihnutia, nehovoria nič o druhu, stupni a čase vzniku tohto postihnutia. Na druhej strane je potrebné povedať, že na internete môžeme nájsť množstvo webových stránok, zameraných na túto oblasť, a určite zaujímavé je, že veľkú časť z týchto stránok založili a prevádzkujú práve rodičia s postihnutím, alebo ich nepostihnuté deti. Otázkou by mohlo byť prečo tak robia? Je to preto, že žijú v špecifických životných podmienkach, ktoré sa líšia od podmienok „normálnych „rodín? Alebo je to preto, že potrebujú v týchto životných podmienkach riešiť situácie, ktoré dokážu pochopiť len osoby, ktoré majú tú istú skúsenosť? Alebo je to preto, že sa im nikto profesionálne nevenuje? A akí odborníci by sa im mali venovať?

Ak sa pozrieme bližšie na týchto rodičov s postihnutím, musíme poznať, že ide o veľmi heterogénnu skupinu a môžeme na nich nazerať z viacerých pohľadov:

- druh, stupeň zdravotného postihnutia,
- čas, kedy k postihnutiu došlo,
- vzdelávacie prostredie (segregované, integrované) a najvyššie dosiahnuté vzdelanie,
- životný status (vydatá, ženatý, rozvedený/á, slobodný/á, druh/družka)
- životný partner (zdravotný status, vzdelanie, pracovné uplatnenie...),
- pracovný status (invalidný dôchodca, pracujúci, nezamestnaný),
- sociálno-ekonomický status rodiny,
- možnosti a dostupnosť poskytovaných sociálnych služieb,
- vzdialenosť/blízkosť rodiny od ďalších členov rodiny.

Vyššie vymenované kritéria sú všeobecné, nezohľadňujú špecifická jednotlivých skupín. O danej problematike je potrebné hovoriť, aj preto, že v súčasnosti sa veľká pozornosť venuje vytváraniu, fungovaniu, financovaniu a hodnoteniu poradenských služieb a následne hodnoteniu kvality života osôb s postihnutím, ale aj rodinných príslušníkov. V oblasti poradenstva môžeme vo všeobecnosti, podľa nás, hovoriť o týchto dieľčích oblastiach:

1. Poradenstvo so zameraním na ranný a predškolský vek.
2. Poradenstvo so zameraním na školský vek.

3. Poradenstvo pre uchádzačov o vysokoškolské vzdelanie a študentov vysokých škôl.
4. Poradenstvo na uľahčenie prechodu zo školy do zamestnania.
5. Poradenstvo pre osoby so získaným zdravotným postihnutím (v produktívnom a postproduktívnom veku).
6. Poradenstvo pre postihnutých rodičov nepostihnutých detí.

Nemáme informácie o tom, že by v našich podmienkach (Slovensko) sa realizovalo poradenstvo aj pre rodičov s postihnutím, je možné, že až v prípade problémov sa tieto riešia prostredníctvom centier pedagogicko-psychologického poradenstva, kde nemusí podľa nášho názoru aj dobre zorientovaný odborník (väčšinou psychológ) mať informácie z danej oblasti a podľa toho aj niektoré aspekty hodnotiť. Napriek tomu, veľa problémov dospelých osôb s postihnutím môže zásadným spôsobom ovplyvniť aj ich deti (napr. nedostatočné vzdelanie, vyššie percento nezamestnaných, informačná a komunikačná bariéra), ktoré nemusí tento odborník brať do úvahy, resp. o nich nemusí vedieť. Danú problematiku sa pokúsime priblížiť na problematike rodičov so sluchovým postihnutím, prevažne nepočujúcich, ktorá nám je vzhľadom na profesionálne zameranie najbližšie, ale zároveň ide o veľmi špecifickú problematiku, práve pre komunikačnú bariéru a jej dôsledky na vzdelávanie aj následný život.

Uznávané celosvetové odhady hovoria o tom, že len asi 10 % nepočujúcich detí sa rodí v nepočujúcich rodinách, znamená to, že až 90 % nepočujúcich detí sa rodí do rodín počujúcich. Neexistujú ale žiadne presné údaje o tom, koľko nepočujúcich rodičov má počujúce deti, pričom ďalší údaj, ktorí je celosvetovo prijímaní je, že až 90% nepočujúci sa sobášia medzi sebou navzájom (napr. Leonardt, 2001). Na základe našich pozorovaní, stretnutí v kluboch nepočujúcich ale aj poznania príčin hluchoty sa nazdávame, že percento nepočujúcich rodičov, ktorí majú počujúce deti je asi 80–85 %, čiže sa jedná o veľkú skupinu detí vyrastajúcu v rodinách nepočujúcich rodičov. Navštevujú bežné základné školy, riešia rovnaké problémy, ako riešia ich spolužiaci a predsa sú v niečom iní. Táto inakosť vyplýva zo skutočnosti, že existujú často v dvoch svetoch, dvoch spoločnostiach, dvoch jazykoch. Vo svete počujúcich, vo svete nepočujúcich v hovorenom jazyku a v posunkovom jazyku. Sú teda zväčša prirodzene bilingválny, aj keď ide o špecifickú formu bilingvizmu, pretože tieto dva jazyky existujú v rozličných modalitách (Bishop, M. – Hicks, S., 2005, Tarcsiová, D., 2005).

Odborníci, ale aj laici v tejto oblasti poznajú skratky: CODA, KODA, GODA, OHCODA. Vo všetkých prípadoch ide o organizácie detí nepočujúcich rodičov, pričom sa rozdeľujú podľa stupňa straty sluchu ich rodičov, alebo veku detí.

Napr.:

CODA (Child/Children of Deaf Adults) - ide o najstaršiu organizáciu založenú v roku 1983 a v nej sa združujú detí nepočujúcich rodičov nad 18 rokov.

KODA (Kids of Deaf Adults) - v tejto organizácii sa združujú deti nepočujúcich rodičov, ktoré majú 17 a menej rokov

COHHA (Child of a Hard-Of-Hearing Adults) - združujú sa v nej deti nedoslýchavých rodičov (Bishop, M. - Hicks, S. 2005).

Organizácie poukazujú na špecifiká života v takejto rodine (napr. jazykový vzor, využívanie dvoch jazykov) a zároveň vyvíjajú podporné skupiny pre nepočujúcich rodičov (tamtiež).

V podmienkach Českej republiky aj Slovenskej republiky boli založené organizácie CODA, na Slovensku ale nevyvíja žiadnu aktivitu a nie sú nám známe ani jej ciele.

Pri odpovedi na vyššie položenú otázku sme sa nazdávali, že jednou zo skupín, od ktorých by sme mohli získať relevantné informácie sú aj dospelé deti nepočujúcich rodičov. Ide v tomto prípade len o malú sondu, pretože výsledky sme získali z dotazníkov, ktoré sme rozposlali 24 dospelým deťom (CODA deťom) nepočujúcich rodičov, na ktorých máme kontakty. Odpovedalo nám 9 osôb, čiže návratnosť bola 37,5 %. Dotazník okrem faktografických údajov sa skladal z 21 výrokov, na ktoré bolo potrebné odpovedať prostredníctvom 5 stupňovej škály a z dvoch otvorených otázok.

Prieskumnú vzorku môžeme charakterizovať na základe týchto údajov:

Vek respondentov od 33-63 rokov, (priemer 46,5 roka) a vzorka pozostávala z 2 mužov (22,2 %) a 7 žien (77,8 %). Vo vzorke sa vyskytovali respondenti s vysokoškolským vzdelaním (7) a stredoškolským vzdelaním s maturitou (2).

Z pohľadu rodinného stavu - 4 respondenti boli ženatí/vydaté, 3 rozvedení/rozvedené, 1 vdova a jeden bol slobodný. Vo všetkých rodinách boli obidvaja rodičia nepočujúci a v rodine sa komunikovalo primárne prostredníctvom posunkového jazyka.

Vo viacerých položkách sú odpovede rozptýlené na celej stupnici, z čoho vyplýva, že v prípade väčšej prieskumnej vzorky by sme mohli získať relevantnejšie výsledky. Tieto výsledky by mohli byť východiskom pre ďalšie výskumy v tejto oblasti.

Výroky sme rozdelili do troch skupín a takto ich budeme aj vyhodnocovať.

Prvá skupina (výroky č. 1-2-4-11-12-20-21), sa týkajú rodiny, ako akej.

1. Nepočujúci môžu byť takí istí dobrí rodičia ako počujúci
(Hodnotenie: veľmi súhlasím)
2. Nepočujúci rodičia potrebujú pomoc počujúcich pri výchove svojich počujúcich detí
(Hodnotenie čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
4. Život v rodine nepočujúcich má viac pozitív ako negatív
(Hodnotenie: čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
11. Život v rodine nepočujúcich má viac negatív ako pozitív
(Hodnotenie: nesúhlasím)
12. Rodina s nepočujúcimi rodičmi rieši tie isté problémy ako rodina s počujúcimi rodičmi
(Hodnotenie: čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
20. Rodina s nepočujúcimi rodičmi je rodina, ktorá potrebuje pomoc odborníkov
(Hodnotenie: čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
21. Nepočujúci rodičia počujúcich detí potrebujú pri ich výchove pomoc počujúcich príbuzných
(Hodnotenie čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)

Respondenti veľmi súhlasia s výrokom (1), že nepočujúci rodičia môžu byť takí istí dobrí rodičia ako ich počujúci rovesníci, v súvislosti s touto jednoznačnou odpoveďou je potom prekvapujúce, že vo výrokoach, ktoré hovorili o potrebe pomoci zo strany odborníkov, počujúcich členov rodiny (2, 20, 21) naši respondenti vo všetkých troch odpovedali, že čiastočne s nim súhlasia a čiastočne nesúhlasia. Je možné tieto výsledky interpretovať tak, že môžu byť rovnako dobrými rodičmi ako počujúci, ale potrebujú k tomu pomoc počujúcich odborníkov alebo počujúcich členov svojej rodiny? Alebo sú dobrými rodičmi preto, že milujú svoje deti, starajú sa o ne, napriek tomu, že v niektorých oblastiach potrebujú pomoc. To, že nepočujúci rodičia sú schopní pre svoje počujúce deti vytvoriť primerané podmienky vyplýva aj

z výroku (11). Respondenti nesúhlasia totiž s tým, že život v rodine nepočujúcich má viac negatív ako pozitív a naopak čiastočne súhlasia a čiastočne nesúhlasia s výrokom, že život v rodine nepočujúcich rodičov má viac pozitív ako negatív. Zároveň čiastočne súhlasia a čiastočne nesúhlasia s výrokom, že rodina s nepočujúcimi rodičmi rieši tie isté životné problémy ako rodina, kde sú rodičia počujúci. Bolo by veľmi zaujímavé bližšie rozobrať situácie, ktoré považujú za špecifické ovplyvnené práve ťažkou stratou sluchu u rodičov. Môžeme len predpokladať, že v daných situáciách sa môžu vyskytovať aj tie, ktoré súvisia s výchovou detí a ich vzdelávaním.

Druhá skupina výrokov sa týka samotných počujúcich detí a patria tam výroky (5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 18). V tejto skupine výrokov sme sa zamerali na samotné deti.

5. Všetky počujúce deti nepočujúcich rodičov sú bilingválne (hovorený a posunkový jazyk)
(Hodnotenie čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
6. Všetky počujúce deti nepočujúcich rodičov v dospelosti pomáhajú nepočujúcim
(Hodnotenie: nesúhlasím)
7. Počujúce deti nepočujúcich rodičov musia často riešiť v detstve situácie, na ktoré nemajú dostatok vedomostí
(Hodnotenie: súhlasím)
8. Počujúce deti nepočujúcich rodičov ľahko svojich rodičov oklamú
(Hodnotenie: súhlasím)
13. Počujúce deti nepočujúcich rodičov majú často nepočujúcich partnerov
(Hodnotenie: čiastočne nesúhlasím, čiastočne súhlasím)
15. Počujúce deti sa za svojich nepočujúcich rodičov hanbia
(Hodnotenie: čiastočne súhlasím, čiastočne nesúhlasím)
16. Počujúce deti nepočujúcich rodičov majú dobrý vzťah ku všetkým nepočujúcim
(Hodnotenie: čiastočne nesúhlasím, čiastočne súhlasím)
17. Počujúce dieťa nepočujúcich rodičov dospieva oveľa skôr
(Hodnotenie: súhlasím)
18. Počujúce deti nepočujúcich rodičov majú väčší problém zvládnuť školský obsah
(Hodnotenie: nesúhlasím)

Z našich výsledkov vyplýva, že život v rodine nepočujúcich, kde sa ako primárny kód používa posunkový jazyk neznamená, že aj tieto deti budú bilingválne a taktiež, podľa našich respondentov, detstvo v takomto prostredí neznamená, že tieto deti budú v budúcnosti pomáhať ostatným nepočujúcim ľuďom. Prostredie, v ktorom počujúce deti vyrastajú ich len čiastočne vedie k tomu, aby sa profesionálne venovali problematike osôb so sluchovým postihnutím. Rovnako nesúhlasili s výrokom, že počujúce deti nepočujúcich rodičov majú v dospelosti nepočujúcich partnerov, napriek skutočnosti, že väčšinou ovládajú ich komunikačnú formu a poznajú kultúru nepočujúcich a veľmi často sú aj členmi komunity Nepočujúcich. Poznajú veľmi dobre problémy života s nepočujúcimi a preto sa takémuto vzťahu vyhýbajú? Viackrát sme boli svedkami diskusií o takýchto zmiešaných manželstvách, a práve zo strany nepočujúcich bolo konštatované, že takéto manželstva majú menej šanci na dlhé trvanie. Aj v našom prieskume sa potvrdilo konštatovanie, že počujúce deti riešia v detstve množstvo situácií, na ktoré nemajú ani vedomostí ani zručností. Z vlastných skúseností vieme, že rodičia často využívajú svoje deti ako tlmočníkov, poradcov na rozličných inštitúciách. Táto situácia pretrváva nielen preto, že nie je dostatok tlmočníkov posunkového jazyka vo všetkých oblastiach Slovenska, ale aj preto, že pri mnohých súkromných až intímnych záležitostiach rodičia radšej využívajú vlastné deti ako profesionála.

Tretia skupina výrokov je viazaná na rodičov (3, 9, 14, 19).

1. Nepočujúci rodičia nedoceňujú potrebu vzdelania u svojho počujúceho dieťaťa
(Hodnotenie: nesúhlasím)
9. Nepočujúci rodič viac verí svojmu počujúcemu dieťaťu ako odborníkovi
(Hodnotenie: súhlasím)
14. Nepočujúci rodičia by radšej chceli nepočujúce deti
(Hodnotenie: nesúhlasím)
19. Nepočujúci rodičia sú radi, že majú počujúce deti
(Hodnotenie: súhlasím)

V rámci týchto výrokov nás zaujímalo, či podľa CODA deti nepočujúci rodičia chcú skôr počujúce alebo nepočujúce deti. Z výsledkov nám vyplýva, že nepočujúci rodičia sú radi, že majú počujúce deti a tento výsledok sa nám potvrdil aj v ďalšom výroku, kde sme sa pýtali, či nepočujúci rodičia chcú nepočujúce deti (4 -nesúhlasím). Zaujímavé by bolo tieto zistenia konfron-

tovať aj s názormi samotných nepočujúcich rodičov, pretože v bežnom živote sa stretávame aj s inými názormi.

Respondenti dotazníka nesúhlasili s výrokom, že nepočujúci rodičia nedeceňujú potrebu vzdelania. Napriek tomu, že je tento výsledok pozitívny, je potrebné brať do úvahy skutočnosť, že v našej prieskumnej vzorke a vyskytovalo až 78 % respondentov s vysokoškolským vzdelaním, čo mohlo nielen zásadným spôsobom ovplyvniť ich odpoveď, ale zároveň môžu pochádzať práve z rodín, kde bol dôraz kladený na dosiahnutie vyššieho vzdelania. Relevantnejšiu odpoveď ako aj pri iných výrokoch by sme dosiahli pri väčšom počte odpovedí.

Posledné dve otázky boli otvorené a pýtali sme sa našich respondentov, čo im detstvo a život v rodine nepočujúcich dal a čo naopak vzal. Odpovede respondentov uvádzame nižšie, pretože sa niektoré viackrát opakovali, resp. boli veľmi podobné, zhrnuli sme ich do niekoľkých spoločných odpovedí.

Čo mi život v rodine nepočujúcich dal?

- skoršie poznanie reálneho života (samostatnosť, schopnosť riešiť problémy, nespoliehať sa na iných)....,
- reálny pohľad na svet dospelých (kde nie je len dobro),
- osvojila som si posunkový jazyk,
- veľkú súdržnosť medzi súrodencami,
- poznanie, že nepočujúci môžu byť výborní rodičia,
- množstvo situácií, ktoré sa v bežnej rodine nestanú,
- hrdosť, že mám nepočujúcich rodičov,
- pocit potreby pomáhať nepočujúcim, lebo sú na to odkázaní (nedá mi to prehliadnuť),
- pohľad na svet inými očami,
- stretla som sa aj s odstrkovaním (počas ZŠ) vyplývajúce z toho že som z „inakšej rodiny“,
- strach o budúcnosť,
- zamestnanie, vystupovanie v médiách.

Čo mi život v rodine nepočujúcich vzal?

- možno bezstarostnosť,
- neexistujú žiadne negatíva,
- čítanie rozprávok pred spaním,
- možnosť vo viacerých veciach sa spoľahnúť na rodičov,

- asi kus detstva, nakoľko som „musela“ riešiť rôzne situácie bežného života,
- nervy, rýchlejšie človek „starne“, časť voľného času, starostlivosť o vlastných rodičov je zložitejšia,
- sebavedomie,
- veľa kamarátov – priateľov.

Predložené výsledky sú len sondou do danej oblasti, na základe týchto výsledkov nie je možné nemohli, ani sme si nekládli za cieľ odpovedať na naše otázky, skôr naopak chceli sme poukázať na šírku tejto problematiky. Myslíme, si že exaktné poznanie niektorých charakteristík rodiny nepočujúcich rodičov s počujúcimi deťmi by mohlo byť bázou aj pre niektoré oblasti v rámci výchovy a vzdelávania, napr. výchovu k rodičovstvu. Taktiež by pomohli pochopiť niektoré situácie, do ktorých sa tieto deti v škole ale aj mimo školy dostávajú a možno aj pochopiť niektoré ich reakcie, ktoré môžu byť pre ľudí, ktorí nepoznajú nepočujúcich, ich názory a životné situácie prekvapujúce.

To, že reálne niektoré komplikované situácie sa vyskytujú vieme aj z bežného života, kde sa nepočujúci rodičia obracajú na nás s požiadavkou o zabezpečenie pomoci, podpory pri problémoch v škole – väčšinou základnej, ich počujúcich detí (písanie diktátov, učenie sa cudzích jazykov...). Pre riešenie tejto situácie sa nám podarilo aj v rámci legislatívy ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny zabezpečiť, aby jeden z dôvodov na príspevok na osobného asistenta bola aj pomoc nepočujúcemu rodičovi počujúceho dieťaťa aj nepočujúceho dieťaťa od jedného roku veku do deviateho roku veku a nepočujúcej fyzickej osobe, ktorá prevzala dieťa do starostlivosti nahradzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia súdu pri činnostiach, ktoré vzhľadom na svoje sluchové postihnutie nie sú schopné zvládnuť pre problémy s vnímaním a pochopením hovorenej reči v súvislosti s rozvíjaním hovorenej reči. Podobným spôsobom je to aplikované aj u rodičov nevidiacich. Odpoveď na otázku, ktorú sme si položili v úvode tohto príspevku nie je jednoduchá, myslíme si, že je ale potrebné v rámci reformy školského systému pamätať aj na túto oblasť.

Zoznam bibliografických údajov

BISHOP, M. – HICKS, S. 2005. Orange Eyes: Bimodal Bilingualism in Hearing Adults from Deaf Families. In: Sign Language Studies; Winter 2005; 5, 2; Academic Research Library s. 188–236.

- GROMA, M.: Možnosti kariérového poradenství vo vyrovnávaní príležitosti nepočujúcich na trhu práce. Vyrovnávanie príležitosti pre jedincov s rozličnými druhými postihnutia v majoritnej spoločnosti. Bratislava: knižlač Gerthoffer. 2008 s. 53–67. ISBN 978-80-969990-1-9.
- HALLAU, M. 2002. Creating Partnerships with families. In: *Odyssey – New Directions in Deaf Education*, Winter, 3, 2002, č. 1, s. 5–12.
- JESENSKÝ, J. 2000. Základy komprehenzívni speciální pedagogiky. Hradec Králove: Gaudeamus, 275 s. ISBN 80-7041-196-1.
- LEJSKA, M. 2003. Poruchy verbální komunikace a foniatrie. Brno: Paido, 156 s. ISBN 80-7315-038-7.
- LEONARDT, A. 2001. Základy pedagogiky sluchovo postihnutých. Bratislava: Sapienia, 247 s. ISBN 80-967180-8-8.
- PATFINDER, A. 2009 *Hearing Children of Deaf Patente*. Dostupné na: [http://library.gallaudet.edu/Library/Research_Help/Deaf_Research_Help/Research_Guides_\(Pathfinders\)/Pathfinder_Hearing_Children_of_Deaf_Parents.html](http://library.gallaudet.edu/Library/Research_Help/Deaf_Research_Help/Research_Guides_(Pathfinders)/Pathfinder_Hearing_Children_of_Deaf_Parents.html) citované dňa 22. 9. 2009.
- REDLICH, K. 2004. *Slyšící dítě hluchých rodičů*. Praha: UK, 2004, s. 92.
- TARCSIOVÁ, D. 2003. Počujúce dieťa nepočujúcich rodičov – problém, ktorému je potrebné venovať pozornosť? In: *Ochrana života IV.: Budovanie spoločnosti pre všetkých*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, s. 112–115.
- TARCSIOVÁ, D. 2005. *Komunikačný systém sluchovo postihnutých a spôsoby prekonávania ich komunikačnej bariéry*. 1. vyd. Bratislava: Sapienia, 2005. 222 s. ISBN 80-969112-7-9.
- VÁŠEK, Š. 2003. *Základy špeciálnej pedagogiky*. 1. vyd. Bratislava: Sapienia, 210 s. ISBN 80-967180-3-7.
- ZÁKON č. 447/2008 o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia

Kontaktná adresa

Doc. PaedDr. Darina Tarcsiová, PhD.
Katedra špeciálnej pedagogiky
Račianska 59
813 34 Bratislava
e-mail: darina.tarcsiova@fedu.uniba.sk